

درس دوم

فعالیت ۱ (صفحه ۱۶ کتاب درسی)

بحث و گفت وگو

با راهنمایی دبیر دربارهٔ زمینه و علل و عواملی که موجب شد ایلات و عشایر در تاریخ ایران دوران اسلامی، به خصوص پس از صفویه، نقش مهمی در تحولات سیاسی و برآمدن و زوال حکومت‌ها داشته باشند، بحث و گفت‌وگو کنید.

- ایلات و عشایر از تأمین کنندگان عمدهٔ نیروی نظامی برای حکومت‌ها بوده‌اند.

- در شکل‌گیری یا سقوط حکومت‌ها نقش عمده‌ای داشتند.

- حکومت برخی از ایلات‌ها یا ولایات در اختیار سران ایلات بود.

- بخشی از اقتصاد ایران توسط عشایر و ایلات تأمین می‌شد.

فعالیت ۲ (صفحه ۱۸ کتاب درسی)

بررسی شواهد و مدارک

نادرشاه از ابتدای حکومت تلاش می‌کرد اختلافات مذهبی میان دو کشور ایران و عثمانی را حل کند. آخرین و مهم‌ترین اقدام او، برپایی شورای نجف در ۱۱۵۵ ق / ۱۷۴۳ م با شرکت ۷۰ تن از علمای شیعی و سنی ایران و مناطق هم‌جوار بود. در این شورا پس از مباحث گسترده سرانجام بیانی‌های تنظیم شد که مواد مهم آن چنین بوده است:

«اولاً آنکه اهل ایران از عقاید سالفه و سب و زُفُ و نُکُول و مذهب جعفری را که از مذاهب حقه است قبول نموده و قضات و علما و افندیان کرام روم اذعان کرده و آن را خامس مذاهب شمارند.

دوم اینکه چون در کعبهٔ معظمه ارکان اربعهٔ مسجدالحرام به ائمه و مذاهب اربعه تعلق دارد، ائمهٔ مذهب جعفری در رکن شافعی با ایشان شریک بوده بعد از ایشان علی حده با امام خود به آیین جعفری نماز گزارند...» (میرزا مهدی استرآبادی، جهانگشای نادری، ص ۳۹۱).

متن نقل شده از میرزا مهدی استرآبادی را به فارسی روان برگردانید.

اول آنکه ایرانیان از عقاید گذشته خود و لعن و نفرین خلفای سه‌گانه دست بردارند و مذهب جعفری را که از مذاهب راستین است برگزینند و علما و حاکمان عثمانی هم آن را به رسمیت بشناسند و رکن پنجم مذهب بشمارند.

دوم اینکه در کعبه معظم که ارکان چهارگانهٔ آن به ائمه و مذاهب اهل سنت تعلق دارد، ائمه مذهب جعفری نیز در یک رکن (شافعی) با ایشان شریک شوند و بعد از ایشان جداگانه به آیین جعفری نماز گزارند.

دربارهٔ متن فوق فکر کنید و به این سؤالات پاسخ دهید.

۱- هدف نادر از برپایی شورای نجف چه بود؟

ایجاد وحدت بین مذاهب اسلامی و رفع اختلافات طولانی و کنار نهادن جنگ و دشمنی بین ایران و عثمانی.

۲- به نظر شما آیا این اقدام نادرشاه در آن زمان درست بوده است؟

هدف نادر مبنی بر لزوم وحدت بین مسلمانان و مذاهب اسلامی در راستای رفع اختلافات با عثمانی سیاست درستی بوده است.

فقالیت ۳ (صفحة ۱۹ کتاب درسی)

فکر کنیم و پاسخ دهیم

به نظر شما، نبود وزیران و مشاوران برجسته در کنار نادرشاه چه آثار و پیامدهای سیاسی داشت؟ باعث می‌شد موفقیت‌های حکومت او پایدار نباشد و متکی به وجود شخص او باشد. همچنین نظامی‌گری غلبه کند و نابسامانی‌های سیاسی در امور کشور پیش آید، به خصوص آنکه پس از او بر سر جانشینی‌اش خونریزی‌های زیادی روی داد.

فقالیت ۴ (صفحة ۲۰ کتاب درسی)

نقشه‌های تاریخی ایران در دوران نادرشاه و عصر زندیه را مقایسه و تفاوت‌های آنان را با ذکر دلیل بیان کنید. قلمرو ایران در دوره نادرشاه به دلیل تلاش‌های پیگیر او شامل تمام مناطق دوره حکومت صفوی‌ها می‌شد و گاهی از آن فراتر می‌رفت از جمله تا مناطق آسیای مرکزی و نیز تا مرزهای هند امتداد یافت. اما در دوره زندیه به دلیل آنکه حاکمان زند تلاش زیادی در یکپارچگی ایران نداشتند قلمرو ایران بیشتر به مناطق مرکزی و جنوبی محدود شده بود و عملاً خاندان‌ها مختلف در شرق، شمال و شمال غرب ایران مستقل بودند. در یک نگاه کلی قلمرو ایران در دوره نادرشاه بسیار گسترده‌تر و یکپارچه‌تر از زمان زندها بود.

فقالیت ۵ (صفحة ۲۷ کتاب درسی)

بررسی شواهد

در ژوئیه ۱۷۷۶ م مستعمره نشینان که برای کسب استقلال با انگلستان می‌جنگیدند، اعلامیه استقلال ایالات متحده را صادر کردند. در مقدمه این اعلامیه آمده است: «ما این حقایق را بدیهی می‌انگاریم که همه انسان‌ها برابر آفریده شده‌اند و آفریدگارشان حقوق سلب نشدنی معینی به آنها اعطا کرده است که حق زندگی، آزادی و جست‌وجوی خوشبختی از جمله آنهاست...». با بررسی رفتار سفیدپوستان آمریکا با سرخ‌پوستان، که ساکنان اصلی آن سرزمین بودند و نیز بردگان سیاه پوست آفریقایی، میزان پایبندی دولت ایالات متحده به اعلامیه استقلال را تجزیه و تحلیل کنید.

سفید پوستان در ادامه پیشروی به سوی غرب آمریکا به کشتار وسیع سرخ پوستان بومی پرداختند و نیز بردگان سیاه پوست آفریقایی در مزارع و کارگاه‌های آن‌ها هیچ‌گونه حقوق انسانی نداشتند. این گونه رفتارها نشان می‌داد اعلامیه حقوق افراد در ابتدا اصلاً رعایت نمی‌شد و وسیله‌ای برای کسب منافع، توجیه سیاست‌های برتری طلبانه سفید پوستان در آمده بود.

پرسش‌های نمونه (صفحه ۳۱ کتاب درسی)

۱- وضعیت سیاسی و نظامی ایران در دوران افشاریه و زندیه را با عصر صفویه مقایسه کنید.
ایران در عصر صفوی به دلیل وجود تشکیلات دیوانی مؤثر و نیروی نظامی رزمنده (قزلباش) دارای امنیت و ثبات سیاسی، اقتصادی و نظامی پایدار بود. صفویان در رویارویی با دشمنان خارجی بسیار موفق عمل می‌کردند. شورش‌های داخلی چندانی در ایران وجود نداشت، اما در دوره‌های افشار و زند در کشور به دلیل غلبه تفکر ایلاتی و نبود تشکیلات دیوانی منسجم بی‌ثباتی سیاسی حکمفرما شد. این موجب می‌شد تا موفقیت‌های این حکومت‌ها پایدار نباشد و در هر گوشه از خاک ایران خان‌ها به صورت حکومت محلی مستقل عمل می‌کردند. به صورتی که کشور در حالت تجزیه قرار داشت.

۲- قضاوت خود را درباره شخصیت نادر و نقش او در تاریخ ایران در پنج سطر بیان کنید.
- نظامی‌گرا بود و استبداد رأی داشت. از این رو حکومت او را می‌توان ارتش سالار نامید که در آن برتری با فرماندهان سپاه بود.
- فردی پرتلاش بود و در پی یافتن خواسته‌های فردی خود و کشور ایران شخصیتی تنبل و تن‌پرور نداشت.
- شخصیتی قوی داشت و در بسیاری از نبردها تزلزل به خور راه نمی‌داد. متهور و جسور بود و در راه تنبیه دشمنان مردد نبود.
- در پی علاقه به وحدت کشور تمام تلاش خود را به کار گرفت. در زمان‌هایی که کشور ایران پس از سقوط صفویان در حالت تجزیه‌ای خطرناک قرار داشت و روس‌ها و عثمانی‌ها بخش‌های وسیعی از ایران را اشغال کرده بودند، در میانه این آشوب تنها مجاهدات‌ها و تلاش کم‌نظیر نادر توانست کشور و مردم ایران را نجات دهد.

۳- علل، آثار و نتایج ضعف و ناکارآمدی نظام اداری (دیوان سالاری) ایران در دوران افشاریه و زندیه را توضیح دهید.
بر اثر ضعف نظام اداری، عناصر ایلی در کشور حاکمیت یافتند، تفکر نظامی‌گری غلبه یافت و به خصوص آنکه بی‌ثباتی‌های سیاسی و آشوب‌های داخلی روی داد و دوام و استقرار سلسله‌های مذکور را با مشکل مواجه ساخت؛ در نتیجه این حکومت‌ها اعتبار و قوت سابق را نداشتند.

۴- به نظر شما، انقلاب باشکوه انگلستان چه تأثیراتی بر اروپای قرن هیجدهم گذاشت؟
در این انقلاب منشأ الهی سلطنت نفی شده و پارلمان منشأ قدرت و تعیین‌کننده اختیارات پادشاه شناخته شد این انقلاب بر افکار ملت‌ها اروپایی بخصوص فرانسوی‌ها تأثیرات زیادی داشت. همچنین باعث افزایش قدرت انگلستان شد که به صورت قدرت برتر اروپا در آمد و توانست فرانسه و اروپا را شکست دهد.

۵- علل اجتماعی - سیاسی، فکری و فرهنگی انقلاب بزرگ فرانسه چه بود؟
از آنجا که طبقات ممتاز جامعه فرانسه برای دیگر طبقات جامعه به خصوص طبقه متوسط سهمی در اداره کشور قائل نبود، این طبقات به شدت از وضعیت موجود ناراضی بودند. در این دوران گروهی از روشنفکران با مباحث علمی و ادبی به انتقاد از وضع موجود پرداختند. مانند ولتر، مونتسکیو و ژان‌ژاک روسو. اینها خواستار مبارزه با خرافات، تفکیک قوای سیاسی و رعایت حقوق بشر در فرانسه بودند. دولت فرانسه به دلیل هزینه‌های هنگفتی که در سرزمین آمریکا کرده بود و در پی شکست‌های نظامی از انگلستان به ضعف به سر می‌برد. این عوامل جامعه فرانسه را وارد مرحله انقلابی کرد.

۶- انقلاب صنعتی چه آثار و پیامدهایی داشت؟
تغییر مناسبات انسانی، اجتماعی و اقتصادی در اروپا و جهان از جمله الف) توسعه استعمار و غارت کشورهای آسیایی و آفریقایی و ب) افزایش استثمار و بهره‌کشی از کارگران (در داخل اروپا). این انقلاب با وجود افزایش قدرت و رفاه اروپاییان، موجب گسترش بی‌رویه شهرها، سریع جمعیت، به وجود آمدن فاصله‌های طبقاتی، نارضایتی‌های اجتماعی و اقتصادی و آلودگی‌های زیست محیطی شد.